

Het verloren paradijs

De kracht van de mythe

Wij mensen vertellen elkaar verhalen, waarin we ons zelfbeeld en wereldbeeld telkens opnieuw delen en bevestigen. De oudste verhalen hebben de meeste kracht, al was het alleen maar omdat ze eindeloos vaak herhaald en tenslotte diep verankerd zijn in het collectieve onbewuste. Omgekeerd mogen we aannemen, dat juist die verhalen het vaakst worden verteld, die een belangrijke kern van waarheid bevatten en dus actueel blijven. Eén van de bekendste verhalen is het paradijsverhaal uit de Bijbel. Het is een verhaal over de oorsprong van de mens, dat vergaande gevolgen heeft, al naar gelang ons begrip ervan. Eerst het verhaal zelf:

Het Paradijsverhaal

In het Bijbelboek Genesis wordt eerst verteld hoe de Aarde in zes dagen is geschapen door God, waarna Hij een rustdag nam, want 'Hij zag dat het goed was'. De kroon op Zijn werk was de mens, die Hij schiep naar Zijn 'beeld en gelijkenis'. Voorts schiep Hij de hof van Eden, het Paradijs, en daarin plaatste Hij de mens. Die eerste mens was Adam en uit een rib van Adam werd Eva geschapen.

In het midden van de hof plaatste Hij de boom des levens en de boom van kennis van goed en kwaad en Hij zei tegen de mens: 'van alle bomen in de hof mag je eten, behalve van de boom van kennis van goed en kwaad, want als je daarvan eet, zul je zeker sterven'. Al snel verschijnt de slang in beeld, die Eva verleidt om toch van die boom te eten, want, zegt hij: 'Gij zult geenszins sterven, maar God weet, dat ten dage, dat gij daarvan eet, uw ogen geopend zullen worden, en gij als God zult zijn, kennende goed en kwaad'.

Eva ziet de aantrekkelijkheid van de boom en eet ervan. Vervolgens verleidt ze Adam om ook van de boom te eten en hij laat zich overtuigen. Zodra ze van de boom hebben gegeten, worden inderdaad hun ogen geopend en ze zien dat ze naakt zijn. Ze schamen zich en proberen zich te verbergen, maar God heeft natuurlijk alles gezien en Hij is boos vanwege de overtreding van het gebod. Hij stuurt ze het Paradijs uit met een aantal fikse vervloeking en dreigingen: 'met smart zult gij uw kinderen baren, de man (Adam) zal over u (Eva) heersen, in het zweet uws aanschijns zult gij brood eten, stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeren'. Hij stelt ten oosten van de hof een engel met een flikkerend zwaard, die voor de mens de weg terug naar het Paradijs tot op heden afsnijdt.

De traditioneel-christelijke interpretatie

Nog steeds zijn er fundamentalistische groeperingen, die het hele verhaal letterlijk nemen en op grond daarvan de evolutietheorie van Darwin afwijzen. Nog in het begin van vorige eeuw werd er in gereformeerde kringen heftig gediscussieerd over de vraag of de slang werkelijk had gesproken of niet. Het is echter niet de letterlijke versie, die het diepst verankerd zit in het collectieve onbewuste, maar de betekenis, die er van oudsher aan gegeven is.

De overtreding van het gebod is de wereld ingegaan als de 'zondeval'. De hele mensheid na Adam en Eva gaat gebukt onder hun fout en draagt mede schuld. In mijn gereformeerde opvoeding moest ik uit de catechismus dit uit mijn hoofd leren:

Vraag: *'Vanwaar komt dan de verdorven aard des mensen?'*

Antwoord: *'Uit den val en de ongehoorzaamheid onzer eerste voorouderen, Adam en Eva, in het Paradijs, waar onze natuur alzo is verdorven geworden, dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden'.*

De redding kan niet meer uit onszelf voortkomen: alleen de komst van de Christus kan ons bevrijden van schuld.

Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan: hoewel we ons dus collectief schuldig moeten voelen, voor de enkeling is die schuld moeilijk te begrijpen en te verteren. En we krijgen gratis een zondebok aangeboden, meerdere zelfs. Het was immers Eva die Adam verleidde! Als zij er eens niet geweest was? En de slang verleidde Eva, de arme ziel. Wie sprak de slang die verleidelijke woorden in?

De slang in het verhaal is een soort tegenspeler van God, die Zijn woorden een andere wending geeft: hij belooft namelijk gelijkheid aan God en kennis van goed en kwaad. De slang is duidelijk verwant met figuren als de opstandige engel Lucifer of, in de Griekse mythologie, Prometheus, die het vuur van de goden stal. Eva wordt al snel gezien als een soort verlengstuk van de slang door haar verleiding van Adam. Jacob Slavenburg beschrijft in 'De Verloren Erfenis', hoe in de eerste eeuwen van het Christendom een sterk vrouwvijandig beeld werd gecreëerd: de vrouw als verlengstuk van de Duivel, als verleidster, oorzaak van zonde.

Er is in de Christelijke cultuur een enorm wantrouwen gegroeid ten opzichte van seksualiteit, begeerte, aarde, vrouwelijkheid. Het ideaal van het celibaat kwam op met als achtergrond het idee, dat de man het dichtst bij God stond en dat zo kon houden door zich te onthouden van elk vrouwelijk gezelschap en andere aardse begeertes. De man was er immers eerder dan de vrouw en zou toch over haar heersen?

In de laatste eeuw brokkelt dit mensbeeld snel af. De mannelijke spiritualiteit is verward en wereldvreemd geworden. Het respect voor natuur, de aarde, het vrouwelijke neemt toe en als we ons dan ergens schuldig over moeten voelen, is het wel de vernietiging van de aarde, die mede veroorzaakt wordt door het idee dat de mens vrij is om een soort vrije heerschappij over de aarde uit te oefenen zonder enig gevoel of respect. Het is geen toeval dat de 'nieuwe' spiritualiteit vooral door vrouwen wordt gedragen.

Goed, de traditionele interpretatie van het Paradijsverhaal kunnen we ten grave dragen, maar het verhaal blijft. Laten we eens opnieuw kijken met een andere blik.

Het ene dat verboden is

Joseph Campbell is bekend geworden door zijn vergelijkend onderzoek van mythen, verhalen en sprookjes over de hele wereld. Hij bundelt zeer uiteenlopende verhalen onder verschillende thema's en één daarvan is het thema van het 'ene dat verboden is'.

In het sprookje van Blauwbaard trouwt een meisje met de machtige Blauwbaard. Hij toont haar zijn kasteel en zegt dat het nu allemaal ook van haar is, behalve één kamer, waar ze niet mag komen en die op slot zit. Wat later vertrekt hij voor langere tijd en laat haar achter in het kasteel. Je kunt het raden: ze kan haar nieuwsgierigheid niet bedwingen en opent de verboden kamer. De gruwelijk verminkte lijken van Blauwbaard 's vorige echtgenotes brengen haar op ruwe wijze tot bezinning. Met de nodige hulp overwint ze hem nog net op tijd, juist als ze dezelfde fatale weg dreigt te gaan als haar vele eerdere naïeve voorgangsters.

Spannend hè? Zonder die ene kamer zou het een flauw sprookje zijn, het zou niet eens bestaan. Stel dat ze die deur niet geopend had. Een vreselijke waarheid zou haar (nog even) bespaard zijn gebleven. Maar ook dan hadden we nog geen goed verhaal gehad. Als we het lezen of horen, zitten we in spanning: we willen niet dat ze de deur opent vanwege het vreselijke dat daarachter verborgen zit en tegelijk willen we wèl dat ze het doet, want we zijn vreselijk nieuwsgierig.

Vanwaar die fascinatie voor wat verboden is? Vanwege de beloning: onthulling van waarheid (hoe vreselijk ook), bewustzijn. De mens is hartstochtelijk op zoek naar waarheid en zoekt in alle werelden van de hemel tot de hel en alles wat daartussen is. Bewustzijn verwerven hangt altijd samen met het doorbreken van grenzen van angst en taboes, de confrontatie met je eigen naaktheid en kwetsbaarheid, het verlies van onschuld, pijn door eenzaamheid.

De verboden vruchten

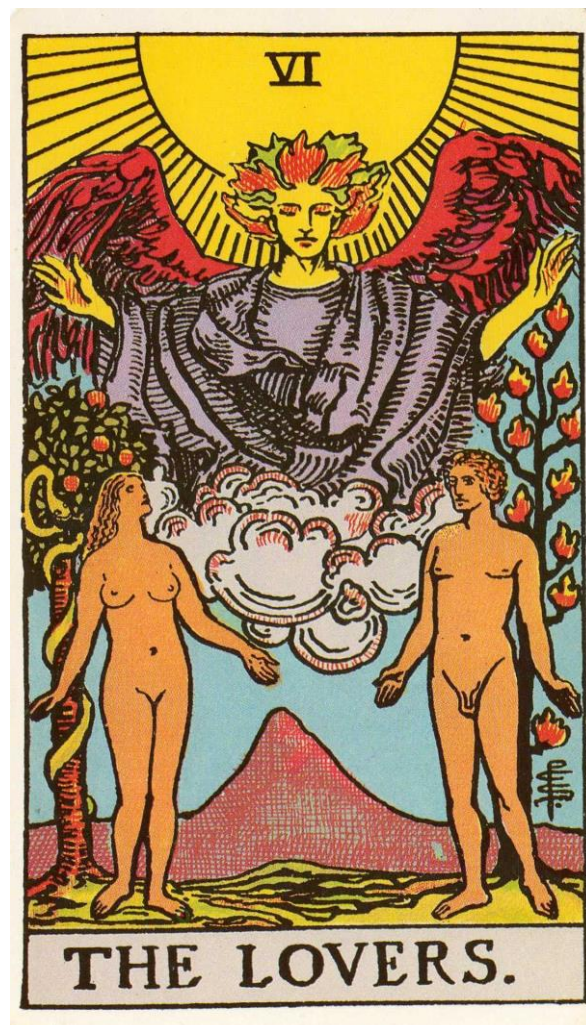
Waarom zet God middenin het Paradijs die boom en verbiedt Adam en Eva vervolgens om ervan te eten? Dat is nog eens ergens de aandacht op vestigen! Laten we het beestje bij de naam noemen: verleiding. Zowel God als de slang verleiden tot hetzelfde. Het lijkt wel een samenzwering!

We kunnen de mythe ook lezen als een innerlijk gebeuren. Als kind kennen we nog geen onderscheid tussen goed en kwaad: we zijn onschuldig. Dat is de Paradijsstoestand: van oorsprong zijn we kinderen van God, geschapen naar Zijn beeld en gelijkenis. Dan worden we verleid, ofwel onze nieuwsgierigheid verleidt ons om op onderzoek uit te gaan. Kennis verwerven, onze macht vergroten, bewuster worden van onszelf, uitoefening van onze vrije wil, mystieke ervaringen zoeken, alle soorten van genot leren kennen, grote daden verrichten.

Helaas gaat de ontdekkingsreis van de mens niet over rozen. In het Paradijs is alles één en zolang we onschuldig zijn, hebben we vanzelfsprekend deel aan die eenheid. Maar het lijkt wel alsof we geboren zijn met veel méér dan we aankunnen of begrijpen. Een dier is wat ie is: daar kun je geen oordeel over hebben. Maar wij verwerven zelfbewustzijn, keuzevrijheid en veroveren die met pijn en moeite op de onwetendheid. We dwalen van halve waarheid naar halve waarheid, op onze zoektocht afgesneden van de oorspronkelijke natuurlijke eenheid. Een eenzame weg, waarin we het zelf moeten uitzoeken en zelf alle consequenties dragen van onze daden.

Het grote avontuur

Het is ook een glorieuze weg. De slang heeft ons gelijkheid met God beloofd en God zelf zegt op de valreep zijn hulp toe. De weg is begonnen en begint telkens weer opnieuw. De weg is moeilijk en eenzaam, maar er is hulp.

In de Tarot van Arthur Edward Waite zien we op de kaart 'De Geliefden' het hele verhaal nog eens samengevat. Adam staat voor de boom des levens, Eva voor de boom van kennis van goed en kwaad van waaruit de slang haar toespreekt. Een stralende engel zegent het gebeuren want het is een glorieus moment.

God is aan een avontuur begonnen. Hij geeft zijn geliefde schepsel een vrije wil. Hij weet, dat het een moeizame en riskante onderneming is, want de consequentie van Zijn stap is, dat Hij een stuk controle opgeeft. Daar is heel wat liefde voor nodig, zoals elke ouder weet, die zijn of haar kind met vallen en opstaan ziet opgroeien.

Als wij al een beetje van die wijsheid hebben, hoeveel te meer de superieure goddelijke intelligentie, die dit avontuur is aangegaan! We worden serieus genomen, aanvaard als partners in het scheppingsproces. We mogen dwalen, fouten maken, in zeven sloten lopen: dat hoort erbij, op onze weg terug naar het Paradijs.

In 'Coaching en Bewustzijn' beschrijf ik de Jakobsladder. De 14 treden van de ladder staan voor bewustzijnsniveaus, die weer gegroepeerd kunnen worden in 4 hoofdfasen:

1. de vorming van het ego
2. de transformatie van het ego
3. de overgave van het ego
4. leven in wijsheid

De aandacht gaat in mijn boek haast vanzelf uit naar de mogelijkheden en moeilijkheden bij de overgangen tussen verschillende niveaus van bewustzijn. Want juist op de grenzen tussen de niveaus ligt het werkterrein van de coach. Dat werk heeft duidelijk twee kanten. Enerzijds is coaching gericht op groei en verruiming van het bewustzijn en dus op het bereiken van een hogere trede op de Jakobsladder. Maar er is een andere kant die minstens zoveel aandacht verdient: het loskomen van de beperkingen en conditioneringen op het niveau, dat je achter je wilt laten. Daar kunnen zich grote weerstanden en angsten voordoen, die zich niet zomaar opzij laten schuiven.

In esoterische geschriften van Madame Blavatsky (theosofie), Rudolf Steiner (antroposofie) en Kim Michaels (Summit Lighthouse) is sprake van de 'wachter op de drempel'. In hun beschrijvingen van deze figuur vond ik aanknopingspunten om de drempels tussen de treden van de Jakobsladder te verhelderen en meer aanschouwelijk te maken.

We komen de wachter dus tegen op de drempel van verleden en toekomst. Elke keer als we een nieuwe richting kiezen in ons denken, voelen en/of handelen, worden we onvermijdelijk geconfronteerd met alles in ons dat niet in overeenstemming is met die nieuwe richting.

Rudolf Steiner: 'Het wordt de mens duidelijk hoe hij in het verleden zelf de basis heeft gelegd voor het tegenwoordige. Zijn wezen wordt daardoor tot op zekere hoogte voor hem blootgelegd'.

Je kunt het dus ook zo bekijken: juist als gevolg van het nieuwe besluit of voornemen, wordt de weerstand actief! En daardoor worden we ons bewust van het werk dat nog vóór ons ligt. Vanuit die inzichten begint het moeizame proces van de bevrijding van het bewustzijn uit haar conditioneringen.

Fase 1: de vorming van het ego

Een volwassen, autonoom individu worden is geen kleinigheid. Wanneer kun je zeggen dat je onafhankelijk bent, dat je in staat bent om zelfstandig beslissingen te nemen?

Ongemerkt worden we geconditioneerd door onze omgeving, onze opvoeding, de cultuur waarin we opgroeien en zeker ook door de genetische bepaaldheden van ons lichaam. De neiging om ons te conformeren is groot. Afwijkers van de norm kunnen allerlei soorten van moeilijkheden verwachten.

De wachter op de drempel naar volwassenheid kan een autoriteitsfiguur zijn, die een dwingende invloed uitoefent. Hij kan een abstracte vorm aannemen als 'de kerk' of 'de politie'. Hij kan zich voordoen als een tegenstander die je in een droom de weg verspert.

Het kunnen machtige tegenstanders zijn, maar ze zijn slechts machtig zolang je hen die macht geeft. Er is moed voor nodig om de confrontatie aan te gaan, want hun autoriteit boezemt angst in.

De rebel denkt dat hij de strijd kan winnen door zich te verzetten, maar de machtigste wachter op de drempel zit in hem zelf. Want al die autoriteitsfiguren beïnvloeden je denken, voelen en handelen ook als ze er niet zijn, want dan klinken ze als stemmen in je hoofd. Het zijn delen van jezelf, die stammen uit de tijd dat je nog een diep ontzag had voor deze figuren die toen nog jouw voorbeelden waren. Dat kan dus betekenen dat je op de drempel naar volwassenheid het gevoel krijgt dat je ontrouw bent aan jezelf: je laat los wat je lang hebt gekoesterd als waar en waardevol om na te streven. Je kunt ook het gevoel hebben dat je ontrouw bent aan je ouders en opvoeders, zeker als ze je dat ook nog eens verwijtend voor de voeten werpen.

Echte autonomie, echte onafhankelijkheid kan niet bestaan zonder deze wachters op de drempel te ontmoeten en te leren kennen. Pas dan verliezen ze hun macht.

Fase 2: de transformatie van het ego

Het begint hoopvol als het ego eenmaal vrij en onafhankelijk is. Alles is mogelijk, elke toekomst is denkbaar, de verbeelding regeert. Maar de volgende treden op de Jakobsladder zijn uitermate confronterend. De werkelijkheid is weerbarstig. Oude gewoontes raak je niet zomaar kwijt. De wereld om je heen verandert niet of niet zo snel als je wel zou willen. Hoe hoger je verwachtingen, hoe dieper de teleurstelling. Het leven is niet alleen een opgaande lijn van groei naar steeds meer. Dood en aftakeling zijn onvermijdelijk. Alles wat je bereikt, kun je ook weer kwijtraken.

De wachter op de drempel kan de ervaring van een diepe teleurstelling zijn, die je de moed beneemt om verder te gaan met je leven. Het kan een ziekte zijn of de dood van iemand die je dierbaar is. Het vrije ego wil eigenlijk dat het leven zich voegt naar zijn wensen. En als blijkt dat dat niet zo is, wat heeft het dan voor zin om te leven?

Elke spirituele traditie confronteert je met de eindigheid en de broosheid van het aardse bestaan. Al die tradities voeden je op in bescheidenheid en dienstbaarheid. Zo belangrijk ben je niet. Ze leren je te leven met ontzag en respect voor dat wat groter is dan jezelf, inclusief al je gekoesterde idealen en grote waarheden.

De grootste wachter op de drempel zit steeds in jezelf. Het kan je trots zijn, waardoor je niet kunt buigen. Het kan je wilskracht zijn, waardoor je je niet kunt overgeven. Het kan je kennis zijn die je niet toestaat om het mysterie te erkennen. Misschien is het je haast om iets te bereiken waardoor je niet ziet wat vlakbij is.

Fase 3: de verruiming van het ego

Voor ons allemaal komt ooit dat paradoxale moment dat het ego niet kan groeien zonder eerst te krimpen. Het is bijna een standaardterm geworden in spirituele kringen: 'loslaten'. Dat kan nogal wat betekenen. Het kan het loslaten zijn van gekoesterde ideeën, het kan het opgeven zijn van controle over jezelf en/of je omgeving. Het kan je angst zijn, of je gehechtheid aan iets of iemand. In alle gevallen sta je op de drempel van het onbekende. Waarom zou je zo'n onzekere stap wagen? Als je je ankers loslaat, kun je op drift raken en lelijk verdwalen.

Het eerste wat hier nodig is, is het objectieve inzicht dat loslaten onvermijdelijk is, omdat je oude overtuigingen, je controle, je zekerheden etc. niet meer bieden wat ze beloven. Je komt tot de conclusie dat doorgaan op de bekende weg niet langer wenselijk is.

Het tweede wat nodig is, is vertrouwen. In 'Coaching en Bewustzijn' schrijf ik over de relatie van het bewuste ego met het onbewuste. Je kunt op een punt komen dat je je laat leiden door je onbewuste. Het kan een intuïtieve inval zijn die je besluit te volgen of een droom die oproept tot verandering. De kern van de situatie is dat je de leiding over je leven en de koers die je kiest, afstaat en je vertrouwen geeft aan 'iets' dat je ervaart als wijzer en meer omvattend dan jezelf. De wachter op de drempel kan hier enorme vormen aannemen. Je 'gezond' verstand bindt de strijd aan met je onverantwoorde irrationele bevestigingen. Je behoefte aan controle kan enorm opspelen, juist op het moment dat je de controle wilt opgeven. De angst voor het onbekende dwingt je haast om terug te gaan naar het bekende. Je wordt er niet gelukkig van, maar daar weet je tenminste waar je aan toe bent.

Fase 4: leven in wijsheid

Op de lagere treden van de Jakobsladder ontmoet je de wachter nog grotendeels buiten jezelf in de vorm van mensen of maatschappelijke instituties die macht over je hebben, in het oordeel van je omgeving, de weerbarstige werkelijkheid die zich niet wil voegen naar jouw wensen, de tegenslagen van het lot, je onvermijdelijke karma, enzovoorts. Rebellie en verzet vormen maar het halve antwoord. Als we beter kijken, ontdekken we dat we vooral onszelf tegenkomen. Op de hoogste treden van de Jakobsladder verdwijnen steeds meer grenzen en groeien we naar een steeds meer omvattende eenheid.

John Lilly geeft in 'Het centrum van de cycloon' een cijfer bij elk van de treden van de Jakobsladder. Het getal geeft aan hoeveel overtuigingen je koestert. Op het onderste niveau heb je er 6144, waarvan het merendeel onbewust. Bij het bestijgen van de Jakobsladder worden die onbewuste overtuigingen bewust gemaakt en geneutraliseerd. Op het hoogste niveau blijven nog maar 3 overtuigingen over:

Ik ben oneindige kracht (denk aan Jezus die zei dat als we het geloof hadden zo groot als een mosterdzaadje, we in staat zouden zijn om een berg te verplaatsen).

Ik ben in perfecte harmonie met de hele schepping (er is geen strijd met wat er is).

Ik ben eeuwig (geboorte, dood en karma vinden plaats binnen een beperkte dimensie van een grotere werkelijkheid).

We zijn dit verhaal begonnen bij het onderste niveau, onze meest onbewuste staat. Daar is het duidelijk dat we afstammen van apen, dat we bepaald worden door de genen van onze voorouders, dat we gevormd worden door de plaats en de cultuur waarin we geboren worden. Laten we nu eens van boven naar beneden kijken. Dan gaan we uit van een heel ander mensbeeld. De drie overtuigingen van het hoogste niveau tekenen onze ware kern als goddelijk, eeuwig en zelfs almachtig. Als je je daar bewust van bent, is niets onmogelijk. Gek genoeg zit daar juist de grootste angst.

Nelson Mandela benoemt denk ik de machtigste wachter op de drempel: ***‘Onze diepste angst is niet dat we tekortschieten. Onze diepste angst is dat we grenzeloze macht hebben. Wat ons het meeste angst inboezemt is niet onze duisternis, maar ons licht. We zijn geboren om de glorie van God die in ons is, te manifesteren’.***